

Pasaulinė visuomeninių organizacijų patirtis nusikalstamumo prevencijoje

Spartus nusikalstamumo Lietuvoje didėjimas atkūrus Nepriklausomybę, nepalankūs jo struktūriniai pokyčiai, kriminogeninės situacijos kontrolės administracinėmis priemonėmis nesėkmės parodė, kad Valstybė nusikalstamumo prevencijoje be visuomenės pagalbos neišsivers.

Stebimas neigiamas visuomenės ir policijos darbuotojų požiūris į bet kokias permainas. Tuo tarpu didėjantis nusikalstamumas, atsirandantys nauji nusikaltimai, kelią baimę ir sumaištį piliečių visuomenėje, didina nesaugumo jausmą. Visuomenės abejingumas - terpė, kurioje gimsta ir klesti nusikaltimai.

Svarbiausias bendradarbiavimas nusikaltimų kontrolės ir prevencijos srityje daugumoje pasaulio šalių vyksta tarp visuomenės narių ir policijos. Policininkų galimybės didžiaja dalimi priklauso ne tik nuo jų moralumo, profesionalumo, bet ir nuo žmonių nusiteikimo padėti. Tarpusavio pasitikėjimas ir bendradarbiavimas gerina policijos darbą ir didina visuomenės narių saugumo jausmą. Taikių nusikaltimų prevencijos būdų šalininkas, pareigūnas seras Robertas Pylas (*Robert Peel*) dar 1829 metais pasakė: „Policija yra visuomenė, o visuomenė yra policija, policija yra tie patys visuomenės nariai, kuriems tiktai yra mokama, kad visą savo dėmesį skirtų pareigoms, kurios iš esmės yra kiekvieno piliečio – rūpintis bendruomenės gerbūviu ir egzistavimu.“ Skatinant nusikalstamumo prevenciją užsienio valstybėse aktyviai dalyvauja ir vietos savivalda bei pati Vyriausybė. Noriai skiriamos lėšos iš vietos savivaldų, valstybės biudžetų taip pat ir iš juridinių asmenų visuomeninėms organizacijoms, užsiimančiomis nusikaltimų prevencija. Nuolat yra vykdomos įvairios nusikalstamumo prevencijos programos.

Lietuvos patirtis

Beveik prieš dešimtmetį, t.y. 1997 m. rudenį Lietuvoje buvo įsteigtas *judėjimas „Stabdyk nusikalstamumą“* (toliau vadinamas Judėjimu). Respublikinėje konferencijoje 1997 09 12 buvo priimti ir patvirtinti šio judėjimo įstatai. Judėjimas kėlė sau šiuos tikslus ir uždavinius:

- Rengti ir įgyvendinti priemones, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikalstamumui ir kitiems teisės pažeidimams;
- Bendradarbiauti su policija, kitomis teisėtvarkos institucijomis ir visuomeninėmis organizacijomis kovoje prieš nusikalstamumą ir teisėtvarkos pažeidimus;
- Organizuoti gyventojų teisinį švietimą;
- Vykdyti prevencinį darbą jaunimo tarpe;
- Siekti užtikrinti gyventojams saugią kaimynystę, organizuoti saugios kaimynystės grupes ir aiškinti gyventojams gyvenamųjų namų ir butų apsaugos įrangos būtinumą;
- Informuoti policiją apie pastebėtus teisės pažeidimus, nusikalstamas veikas ir padėti policijai palaikyti viešąją tvarką gatvėse, aikštėse ir kitose viešose vietose;
- Padėti įgaliotoms institucijoms gelbėti žmones ir turtą gaivalinių nelaimių metu ir esant kitoms ypatingoms aplinkybėms;
- Teikti neatidėliotiną pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo teisėtvarkos pažeidėjų ir nelaimingų atsitikimų metu;
- Bendradarbiauti su užsienio valstybių judėjimais ir grupėmis, skatinančiomis visuomenę savo jėgomis kovoti su nusikalstamumu;
- Organizuoti įvairius renginius, susitikimus, seminarus, paskaitas Judėjimo tikslams ir veiklai propaguoti. Jaunimui ir vaikams organizuoti sportinius renginius, vasaros stovyklas;
- Nustatyta tvarka steigti visuomenines nukentėjusių nuo nusikalstamos veiklos piliečių gynimo ir teisinės konsultacijos tarnybas ir joms vadovauti;
- Organizuoti leidybinę ir konsultacinę veiklą nusikaltimų prevencijos klausimais.

1997 – 1998 m. įsteigta apie 40 šio Judėjimo skyrių visoje šalyje, vienijančių per 2 000 narių. Jais galėjo tapti Lietuvos Respublikos piliečiai, sulaukę 18 metų amžiaus, pasižadėję

sąžiningai vykdyti Judėjimo įstatus. Vien Vilniuje aktyviai veikė apie 400 narių. Judėjimą palaikė ir finansiškai rėmė tiek Vyriausybė, tiek ir vietos savivalda. Judėjimo nariai tapo svariu policijos ramsčiu. “Stabdyk nusikalstamumą” nariai kartu su policija palaikydavo viešąją tvarką masinių renginių metu, diskotekose, patruliuodavo gatvėse, pradėjo įgyvendinti saugios kaimynystės programą. Kartu su kelių policija atlikti reidai “Sankryža”, “Greitis”. Svari pagalba policijai suteikta prevencinėje operacijoje “Aguona”.

Didelį dėmesį Judėjimas skyrė vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencijai. Kartu su Vyriausiojo policijos komisariato Savivaldybių policijos pareigūnais surengta akcija moksleiviams “Jaunuolis – pilietis, Tėvynės gynėjas”. Vasaros metu organizuotos daugelis vasaros stovyklų vaikams, teisinių žinių konkursų, sporto varžybų, teminių piešinių konkursų.

1998 metų kovo 5 d. margaspalviame sostinės transporto sraute pasirodė netradicinis autobusas, išrašytais šūkiiais, verčiančiais susimąstyti apie saugų eismą, saugią kaimynystę, nusikalstamumą. Autobusas skirtas Judėjimo ir policijos veiklos propagavimui, eismo taisyklių aiškinimui, teisiniam gyventojų švietimui. Jo salone įrengti Viešosios, Kelių, Apsaugos policijos, Judėjimo standai. Mokomuosius saugaus eismo bei kito pobūdžio filmukus galėjo vienu metu žiūrėti 20 žiūrovų. Per metus laiko autobuso pamokėlėse pabuvojo per 16 000 lankytojų – vaikų, paauglių, suaugusių.

1998 m. bendradarbiaujant su Policijos departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos buvo įsteigtas judėjimas “Jaunieji policijos rėmėjai”. “Stabdyk nusikalstamumą” skyriai teikė metodinę, finansinę paramą, padėjo organizuoti Jaunųjų policijos rėmėjų veiklą. Šis dviejų judėjimų bendradarbiavimas vyko apie 3 - 4 metus. Apie 2001 m. kai buvo nutrauktas finansavimas judėjimui “Stabdyk nusikalstamumą” iš valstybės biudžeto, parama ir vaidmuo, organizuojant Jaunųjų policijos rėmėjų veiklą, pamažu blėso.

Judėjimo “Stabdyk nusikalstamumą” taryba didelį dėmesį skyrė savo narių bei visuomenės teisiniam švietimui. Viena po kitos išleistos trys knygos: “Judėjimo “Stabdyk nusikalstamumą” uždaviniai užtikrinant visuomenės saugumą”, “Visuomenės ir valstybės bendradarbiavimas stabdant nusikalstamumą”, “Patarimai judėjimo “Stabdyk nusikalstamumą” nariams. Taip pat išleistos atmintinės “Narkotikai”, “Jaunojo policijos rėmėjo atmintinė”, “Atmintinė jaunesniųjų ir vyresniųjų klasių moksleiviams”, keliolika plakatų, kalendorių, buvo leidžiamas periodinis Judėjimo leidinys “Saugūs namai”.

Šiai dienai tikslių duomenų apie likusius ir vykdančius kokią nors veiklą judėjimo “Stabdyk nusikalstamumą” skyrius nėra. To negalėjo atsakyti nei judėjimo respublikinės tarybos ir Vilniaus miesto tarybos pirmininkas Algirdas Šareika. Jis teigė, jog bent jau Vilniuje judėjimas nebevykdo jokios veiklos. Pagrindinė to priežastis – finansavimas. Judėjimas nebegauna finansavimo nei iš Vyriausybės, nei iš savivaldybės biudžetų. Judėjimas “Stabdyk nusikalstamumą” yra savanoriškas judėjimas, tačiau tikslinės lėšos, skirtos jų veiklai organizuoti, tai yra patalpų nuomai, transporto bei komunikacijos priemonėms, narių skatinimui yra reikalingos. Dar viena problema – įstatymuose nenumatyta socialinių garantijų judėjimo nariams. Kaip teigė Algirdas Šareika, iniciatyvos dar yra, dar būtų įmanoma suburti žmones, tačiau neturint palaikymo iš Vyriausybės, vietos savivaldos, tai padaryti labai sunku. Be to, žmonės jau yra nusivylę valstybės požiūriu į jų vykdytą veiklą. Taigi galima daryti išvadą, jog judėjimo “Stabdyk nusikalstamumo” ateitis yra labai miglota.

Užsienio patirtis

Jeigu peržvelgtume pasaulinę nusikalstamumo prevencijos praktiką, pastebėtume, kad daugelyje pasaulio miestų vietos policija bei savivaldybės noriai finansuoja įvairius judėjimus, kurie užsiima nusikalstamumo prevencija. Juk vien policijos darbo nepakanka.

1987 m. Viktorijos policijos komisariate buvo pradėta pirmoji *Nusikaltimų stabdytojų programa* Australijoje. Po jų sekė programos Naujajame Pietų Velse ir Kvinslende –1989 m., Tasmanijoje - 1994 m., Vakarų Australijoje - 1995 m., Pietų Australijoje ir sostinės teritorijoje - 1996 m.. Pagaliau 1998 m. valstybės ir teritorinių programų iniciatyva buvo įkurta Australijos

nusikaltimų stabdytojų asociacija, kuri apjungė vietines programas bei palaikė tarptautinius ryšius ir informacijos sklaidą užsienyje.¹

Nusikaltimų stabdytojai (*Crime stoppers*) – tai originali bendruomenės, policijos ir žiniasklaidos bendradarbiavimo idėjos realizacija. Kiekvienoje Australijos valstijoje yra šios programos koordinavimo struktūra, kurią administruoja direktoriaus vadovaujama valdyba. Ši institucija glaudžiai bendradarbiauja su policija, kad garantuotų visas būtinas sąlygas ir užtikrintų sklandų bendruomenės įsijungimą į nusikaltimų išaiškinimo procesą. Visi valdybų direktoriai – savanoriai, bendruomenės atstovai, o kiekviena valdyba atsakinga už bendradarbiavimą su policija ir rengia paramos gavimo strategiją.

Šiandien Nusikaltimų stabdytojų programa vykdoma visoje Australijoje, o informacija apie nusikaltimus, gauta iš gyventojų, tapo sudedamąja nacionalinės nusikaltimų prevencijos politikos dalimi. Nuo savo gyvavimo pradžios Nusikaltimų stabdytojų programa buvo itin sėkminga. 95% išaiškintų nusikaltimų buvo išaiškinti būtent anonimiškai suteiktos informacijos dėka.

Nusikaltimų stabdytojų judėjimas pagrįstas principu: „*Kažkas kitas, bet ne nusikaltėlis, turi informacijos, kuri padėtų išaiškinti nusikaltimą*“. Šis judėjimas susikūrė tam, kad išvengtų *trijų pagrindinių priežasčių, kurios stabdo žmones nuo pranešimo policijai apie pastebėtą nusikaltimą*:

- Baimė dėl savo anonimiškumo;
- Apatiškas požiūris į tai, kas vyksta šalia;
- Nenoras įsivelti.

Kad visuomenė nugalėtų baimę ir apatiją, reikia:

- Skatinti piliečius pranešinėti apie pastebėtus nusikaltimus;
- Įtraukti žiniasklaidą, ypač televiziją ir elektroninę žiniasklaidą, kad ji padėtų skleisti informaciją apie neišaiškintus nusikaltimus;
- Pasiūlyti piniginius atlygius už informaciją, kurios pagrindu bus suimtas kaltininkas.

Trys pagrindiniai Nusikaltimų stabdytojų programos elementai yra bendruomenė, žiniasklaida ir policija:

- Bendruomenės nariai įkuria ne pelno siekiančią Nusikaltimų stabdytojų korporaciją, kurios vadovai suformuluoja bendrosios politikos gaires, nustato piniginių atlygių dydį bei tai, kaip jie bus teikiami, glaudžiai bendradarbiauja su policija ir žiniasklaida, koordinuoja visą programą. Vadovai taipogi atsakingi už paramos ir visos savanoriškos pagalbos paiešką. Ši veikla neapmokestinama;
- Nusikaltimų stabdytojų veiklos būdai, tikslai, rezultatai ir telefono numeriai nuolatos publikuojami žiniasklaidoje. Kartą per savaitę laikraščiuose su visomis detalėmis aprašomas pagrindinis „Tos savaitės neišaiškintas nusikaltimas“, ši informacija taipogi pateikiama per radiją, jei reikia – jo inscenizacija parodoma per televiziją;
- Bendruomenėje išplatintas Nusikaltimų stabdytojų telefonas. Paskambinęs asmuo gauna savo identifikacijos numerį ir NIEKADA nesako savo vardo. Jeigu išaiškinus nusikaltimą, asmuo yra suimamas, tuomet informaciją suteikęs anonimas gauna piniginių atlygį.

Nusikaltimų stabdytojų programa pasaulyje padėjo išaiškinti daugiau nei pusę milijono nusikaltimų ir tokiu būdu buvo atgauta pagrobtos nuosavybės bei konfiskuota narkotinių priemonių už daugiau nei 3 milijardus dolerių. Šiuo metu vykdoma daugiau nei 1 000 Nusikaltimų stabdytojų programų JAV, Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje, Pietų Afrikos Respublikoje, Bahamose, Vest Indijoje ir kitose šalyse.²

¹ About crime stoppers // Crime Stoppers Australia <http://www.crimestoppers.com.au/about/> (July 26, 2002).

² About Crime stoppers // Crime Stoppers International, Inc. <http://www.c-s-i.org/csinfo.htm> (July 23, 2002).

“Stadswacht” arba Miesto sargų programa pradėta Dordrecht mieste (apie 114 000 gyventojų), Nyderlanduose 1989 m. Kasmet 51 iš didelio skaičiaus bedarbių lankydavo 8 savaitių mokymo kursą: pirmosios pagalbos, teisės pagrindų ir saugumo. Tokie miesto sargai patrulinuoja viešose vietose kaip uniformuoti civiliai (jie neturi tokių įgaliojimų kaip policija) ir gauna minimalų atlyginimą už tokį savo darbą. Miesto sargai:

- Praneša policijai apie pastebėtus nusikaltimus (pvz., įsilaužimus į namus), netvarką mieste (vandalizmo aktus) ir teikia patarimus, kaip mažinti nusikaltimų skaičių, netvarką atskirose miesto dalyse;
- Savivaldybės skyriams teikia informaciją apie pastebėtus grafitų piešinius, prastą apšvietimą gatvėse ar automobilių stovėjimo aikštelėse;
- Teikia informaciją turistams, padeda orientuotis mieste.

Poveikis iš ties buvo stulbinantis. Miesto vidiniuose rajonuose, kuriuose patruliavo Miesto sargai, bendras nusikaltimų skaičius sumažėjo 17 %. Miesto Sargų 1992 –1993 m. ataskaitos duomenimis, 62 % sumažėjo vagysčių iš kišenių (nuo 81 iki 31 atvejo), 36 % sumažėjo dviračių vagysčių (nuo 250 iki 160 atvejų) ir 16 % sumažėjo vagysčių iš automobilių (nuo 229 iki 193 atvejų). Šį projektą finansavo Dordrecht policija, savivaldybė ir jos departamentai, prokuratūra ir įvairios vyriausybės organizacijos.³

1989 m. kaimynysčių grupelės Kanadoje, Mažosios Burgundijos vietovėje (Monrealio regionas), mobilizavo policijos, savivaldybės ir vietinių gyventojų pajėgas bei sukūrė koaliciją, kuri ieškotų nusikaltimų prevencijos būdų bei užtikrintų vietos gyventojų saugumą. Gaudami finansavimą iš įvairių Monrealio miesto departamentų, Kvebeko savivaldybės departamentų, kaimynysčių koalicija ėmėsi šių priemonių:

- Pagerino vietinę infrastruktūrą: buvo atidarytas sporto kompleksas vietos jaunimui, išplėstas bibliotekų tinklas ir veikla, įdiegtos naujos saugumo priemonės viešajame transporte, pagerintas gatvių apšvietimas, atsisakyta aukštų tvorų, kad būtų sudarytos geresnės sąlygos policijai ir patiems gyventojams stebėti aplinką;
- Naujos socialinės iniciatyvos: įsteigti socialinių darbuotojų etatai, kurie dirbo su narkomanų šeimomis, paskatintos ekonominės investicijos ir vystymasis, sukurtos naujos darbo vietos (pvz.: naujajame sporto komplekse), skatinama kultūrinė tolerancija;
- Vietos gyventojai skatinami aktyviai įsijungti gerinant gyvenimo kokybę savo gyvenamojoje aplinkoje, Aplinkosaugos savaitės metu jie tvarko artimiausią gamtinę aplinką, taip pat leidžia vietos laikraštį. Vietos gyventojai raginami dalyvauti kasmetinėje miesto šventėje bei kitaip įsijungti į kultūrinį gyvenimą. Vietinė žiniasklaida skatinama akcentuoti pozityvius pokyčius mieste, o ne negatyvias jo puses.

Kaip ir Dordrechte, Mažojoje Burgundijoje poveikis buvo didžiulis. 46 % sumažėjo visų užregistruotų nusikaltimų skaičius (nuo 1 477 1990 m. iki 798 atvejų 1993 m.); 45 % sumažėjo visų užregistruotų smurtinių nusikaltimų skaičius (nuo 366 atvejų 1990 m. iki 202 1993 m.)⁴.

1990-aisiais metais buvo pradėta įgyvendinti policijos remiama **Bendruomenės paramos programa** Norfolke (apie 261 000 gyventojų) (Virdžinijos valst., JAV). Šios programos tikslas – skatinant intensyvų bendruomenės - policijos bendradarbiavimą, sumažinti narkotikų vartojimą, nusikaltimų skaičių. Bendradarbiaujant su savivaldybe, vietinių gyventojų iniciatyvinėmis grupėmis, verslininkais bei vietiniais gyventojais ši programa parėmė tokias iniciatyvas:

³ CITY GUARDS (THE NETHERLANDS) // International Centre for the Prevention of Crime (ICPC) <http://www.crime-prevention-intl.org/english/programs/action.lasso?-database=cipc01-pratiques.fp3&-layout=web&-response=detail1-cipc.lasso&-recID=32792&-search> (July 3, 2000).

⁴ Montreal: NEIGHBOURHOOD COALITION (Quebec, CANADA) // International Centre for the Prevention of Crime (ICPC) <http://www.crime-prevention-intl.org/english/programs/action.lasso?-database=cipc01-pratiques.fp3&-layout=web&-response=detail1-cipc.lasso&-recID=32779&-search> (July 3, 2000).

- Skatinti ir remti vietinius gyventojus, kad jie patys imtųsi kontroliuoti savo artimiausią aplinką, siekiant išlaikyti ir užtikrinti saugią bei sveiką bendruomenę;
- Suteikti paramą įsidarbinant, sudaryti galimybes tobulintis ir mokytis;
- Skatinti kūrybingumą, inovacijas ir pilietinį aktyvumą, išplečiant bendradarbiavimo su partneriais sritį bendruomenėje;
- Užtikrinti, kad visi vietiniai gyventojai galėtų pilnai save realizuoti ir aktyviai dalyvauti bendruomenės vystyme, suteikiant paslaugas ir išteklius.

Dešimtyje rajonų, kuriuose buvo vykdoma programa, bendras nusikaltimų skaičius sumažėjo 29 %, o visame mieste per pirmuosius trejus programos metus smurtinių nusikaltimų skaičius sumažėjo 8 %⁵.

1987 metais Hartforde (apie 124 000 gyventojų) (Konektikuto valst., JAV) buvo sukurta mero vadovaujama ***komisija nusikaltimų reikalams spręsti***. Ji 1989 m. pripažino, jog veidamos vienos kriminalinės justicijos institucijos nepajėgios užkirsti kelio nusikaltimų plitimui. Todėl pradėta vadovautis į bendruomenę orientuota filosofija, pagal kurią turi būti sukurta partnerystė tarp policijos, Vyriausybės ir bendruomenės atstovų. Šią Hartfordo strategiją sudaro:

- Hartfordo policijos pajėgos kovai su gatvių gaujomis buvo sutelktos 1992 m. apjungus tiek vietos policijos, tiek aukštesnių institucijų (FTB ir pan.), pastangas. Buvo kovojama su gatvės gaujomis, pirmiausia, siekiant išsiaiškinti, nuteisti ir nubausti jų vadeivas;
- Kiekviename iš 17 miesto rajonų buvo įsteigti Bendruomenės problemų sprendimo komitetai. Jų užduotis – identifikuoti vietos problemas ir surasti jų sprendimo būdus. Šių komitetų susitikimai kas mėnesį leidžia jiems pasidalinti patirtimi, informacija bei bendradarbiauti;
- Įkurta organizacija „*Our Piece of Pie*” („Mūsų pyrago gabalas”), kuri užsiima mokyklinio amžiaus jaunimo profesiniu orientavimu. Jauni vadovai (amžius nuo 20 iki 26 m.) dirba kaip koordinatoriai ir mokytojai. Darbas su rizikos grupės vaikais, lavinant jų socialinius ir profesinius gebėjimus, susilaukia tiek materialinės verslininkų paramos, tiek reiškiasi kaip savanoriška veikla.

Per 1986-1996 m. Hartforde taip sumažėjo nusikaltimų skaičius:

- 30 % bendras nusikaltimų skaičius (nuo 14 440 iki 10 148);
- 31 % nusikaltimų nuosavybei skaičius (nuo 12 280 iki 8 513);
- 24 % smurtinių nusikaltimų skaičius (nuo 2 159 iki 1 635).⁶

Pateikti Lietuvos Judėjimo “Stabdyk nusikalstamumą” bei užsienio valstybių judėjimų pavyzdžiai akivaizdžiai parodo, kad tokie nusikalstamumo prevencijos modeliai veikia. Pasaulio miestuose, kuriuose veikia panašaus pobūdžio judėjimai ar organizacijos, bendras nusikaltimų skaičius gana ženkliai sumažėjo. Svarbiausias aspektas – visuomenė sutelkiama prieš blogį – nusikalstamumą. Visuomenė, susijungusi bendram tikslui, turinti tiek moralinį, tiek ir finansinį palaikymą iš valstybės ir savivaldos institucijų, verslo struktūrų, gali nuveikti iš ties daug.

⁵ Norfolk: A COLLABORATIVE STRATEGY FOR SAFER NEIGHBOURHOODS (Virginia, UNITED STATES) // International Centre for the Prevention of Crime (ICPC) <http://www.crime-prevention-intl.org/english/programs/action.lasso?-database=cipc01-pratiques.fp3&-layout=web&-response=detail1-cipc.lasso&-recID=32781&-search> (March 7, 2000).

⁶ Hartford: PARTNERSHIPS AND COMMUNITY POLICING (Connecticut, UNITED STATES) // International Centre for the Prevention of Crime (ICPC) <http://www.crime-prevention-intl.org/english/programs/action.lasso?-database=cipc01-pratiques.fp3&-layout=web&-response=detail1-cipc.lasso&-recID=32777&-search> (July 3, 2000).

Mūsų pačių gyvenimas, saugi gyvenama aplinka tiek mums patiems, tiek ir mūsų artimiesiems priklauso nuo mūsų pačių. Tereikia tik truputėlį noro padėti ne tik sau, bet ir aplinkiniams, moralinio ir finansinio palaikymo iš valstybės ir savivaldos institucijų, verslo struktūrų ir mes galėsime nuveikti iš ties daug. Juk “Kartu mes stiprūs, kartu mes saugūs”.

Parengta **naudojant International Centre for the Prevention of Crime (ICPC-CIPC) medžiagą “Worldwide Best Practice in Crime Prevention”**.

Darius Dovidaitis